

EDITORIAL

SOCIÁLNÍ DETERMINANTY VZDĚLÁVÁNÍ

Co všechno se může skrývat pod názvem tohoto monotematického čísla a kolik konotací se nám vybaví, začneme-li hlouběji přemýšlet o sociálních vztazích, sociálním klimatu, sociálním učení, sociálních stavech, sociálních rolích, sociální komunikaci, sociální reprodukci a konečně též sociálních determinantách ovlivňující proces edukace? V posledních několika letech jsme svědky zvyšování frekvence užívání tohoto přívlastku, jakoby vše, co je spojeno s výchovou a vzděláváním, bylo podmiňováno sociálními aspekty. Připomeňme například některé konference, které se zabývaly podobným tématem. Výchova v kontextu sociálních proměn (Česká pedagogická společnost 2004), Sociální vyloučení a sociální politika a Sociální reprodukce a integrace: ideály a meze (Fakulta sociálních studií MU 2006). Nesmíme zapomenout ani na druhé anglické číslo *Orbis Scholae* (2/2008) s názvem *Education equity & social justice* (ed. D. Greger), které otvíralo bránu právě této problematice.

Přemýšlivý metodolog se možná zajímá o podobu sociálních determinant. Už jste někdo viděl sociální determinanty? Vešli jste do školní třídy, ve které seděli žáci obklopeni sociálními determinanty? Jak vypadají? Můžeme si na ně sáhnout, vyfotit, zdokumentovat, měřit, popisovat, vysvětlovat? Odpověď se pokusme najít v rozmanitých a zajímavých studiích celé řady autorů, kteří mají jedno společné. Na základě teoretické analýzy nebo empirického výzkumu se snaží poodkrýt neviditelný svět sociálních vztahů, prostředí a podmínek, a přitom vysvětlit jejich význam v kontextu utváření osobnosti žáka a jeho další cesty životem. Velice hodnotné jsou v jednotlivých příspěvcích především metodologické strategie, prostřednictvím kterých autoři přistupují k poznání tak křehkého a subtilního fenoménu, jakým jsou bezesporu sociální aspekty výchovy.

Studie uveřejněné v tomto monotematickém čísle časopisu jsou řazeny na škále od obecného ke konkrétnímu. Úvodní se zabývají teoriemi nebo obecnými problémy sociálních determinant vzdělávání. Téma uzavírají studie, v nichž byl realizován výzkum na specifických sociálních skupinách. Většina z nich prezentuje výsledky vlastních výzkumů, dvě jsou teoretické.

Studie S. Jobstové a J. Skrobánka se zabývá sociální reprodukci a devalvací kulturního kapitálu. Vychází z analýzy Bourdieho teorie kapitálu a Willisovy teorie kulturní produkce. Bourdieho teorie zdůrazňuje internalizaci správnosti dominantní kultury, Willisova vytvoření opoziční, alternativní kultury. Autoři navrhnou tříúrovňový model shrnující oba výše uvedené teoretické přístupy k problematice vzdělávání a sociální reprodukce. Ukazují, jak roste význam vzdělávání a zároveň se zvyšuje jeho exkluzivní a selektivní charakter.

Problematiku sociálních nerovností, jejich reprodukci a legitimizaci ve školním vzdělávání sleduje také L. Jarkovská. Autorka na základě etnografického výzkumu ukazuje, jakými způsoby jsou dětem sociální nerovnosti prezentovány jako

přirozené či zasloužené, aniž by docházelo k reflexi sociálních struktur, které tyto nerovnosti produkují.

Dvěma významnými sociálními determinantami vzdělávání v Německu, sociálně-ekonomickým a kulturním zázemím žáků a rostoucí roli žen se zabývá V. Ježková. Ukazuje, jak má toto zázemí vliv na školní úspěšnost, zejména u žáků ze znevýhodněného sociálního prostředí, jakými jsou např. imigranti, a jak dochází k rozvoji trendu zrovnoprávnění žen ve společnosti.

S. Ježek nám přibližuje další determinantu vzdělávání, jíž je klima školy a zjišťuje, jak začínající učitelé informují o klimatu, zda jsou vhodnými informátory při jeho výzkumu a jaké metody výzkumu klimatu se v tomto kontextu jeví jako vhodné.

J. Mareš a J. Lukas prezentují výsledky repliky rozsáhlého výzkumu internetových prezentací základních škol jako nástrojů komunikace školy a odrazu sociálního prostředí školy, tj. jako jednoho z možných indikátorů klimatu školy. Je zajímavé sledovat, jak se tato forma komunikace a prezentace školy mění od roku 2005 do současnosti a o čem všem internetové stránky vypovídají.

Diagnostický nástroj sloužící k identifikaci žáků ohrožených poruchami chování prezentuje studie V. Vojtové. Popisuje východiska pro tvorbu tohoto nástroje a jeho vlastnosti.

Sociálními a kulturními determinantami, kterými je ovlivňováno vzdělávání romských žáků, se v kontextu teorie sociální a kulturní reprodukce a reprodukce vzdělání zabývá J. Němec. Na základě výzkumných zjištění jsou navrženy možné strategie edukace romských žáků.

Jiří Němec, Kateřina Vlčková